

SEGUINT EL RASTRE D'UN HEROI: *EL JABATO*

JOAN VILANOVA I BASAS

La primera vegada que vaig veure un quadernet d'*El Jabato*, el còmic creat per Víctor Mora i Franc Darnís i editat per Bruguera, va ser un dia en què un veí nostre, una mica més gran que no pas jo i que comprava patufets més seriosos, me'n va ensenyar el primer número (20 d'octubre de 1958).

De fet, la meva afició als tebeos ja em venia de la primera infantesa. Des que tinc memòria, el meu pare comprava a vegades *El Pulgarcito* i a vegades el *TBO*. Aquest darrer va convertir-se definitivament en el meu patufet familiar i jo vaig créixer amb ell en anys i en afició. Les pàgines d'en Coll, la família Ulises i, sobretot, el que va ser el meu primer heroi, Eustaquio Morcillón i el seu ajudant Babalí, van satisfer la meva imaginació i van omplir de fantasia la meva infantesa. Però resulta que allò que m'ensenyava el meu veí era una col·lecció de romans (!), igual que aquelles pel·lícules que em tenien fascinat: *Quo Vadis?* (Mervyn Leroy, EUA, 1951), *Helena de Troia* (Robert Wise, EUA, 1955) i moltes altres, algunes de les quals no vaig poder veure en aquells anys perquè no eren aptes per a menors.

El meu veí em deixava llegir, com era costum aleshores, els quadernets del pagès iber convertit en gladiador rebel i proscrit de l'imperi. Al cap d'un cert temps de seguir les aventures d'*El Jabato* a expenses del meu veí, vaig decidir que ja era prou gran per comprar un tebeo seriós en comptes d'un d'humorístic. Calia, però, que el meu pare hi donés el vistiplau, i l'hi vaig proposar amb un

cert temor. I és que els tebeos seriosos tenien mala fama, i jo n'era ben conscient. El meu pare em va sorprendre dient-me que volia veure uns quants d'aquests tebeos abans de prendre una decisió. Així va ser, i el cas és que va aprovar-ho. Sembla que no hi va trobar res que em pogués influir de manera negativa des del seu punt de vista moral. De manera que em vaig trobar per primera vegada a les mans amb un quadernet d'*El Jabato* que era de la meva propietat. Era el número trenta: «*El fin de Cartal*», 11-5-1959. Jo tenia, exactament, nou anys i dos mesos...

Des de llavors em vaig convertir en un fidel seguidor d'*El Jabato*. I, més encara, la meva fidelitat va arribar fins al final: el 31 de gener de 1966. Vaig quedar descansat quan va acabar-se la sèrie, ja que aleshores d'altres temes ja ocupaven els meus interessos, de manera que un cert temps abans ja havia buidat el meu armari de tebeos, dels quals només van salvar-se les col·leccions completes que, com ara *El Jabato*, encara conservo.

L'inici de la col·lecció d'*El Jabato* em va suposar, no sols el pas de la lectura d'un tebeo d'humor a un altre d'aventures, sinó també la primera decisió que recordo haver pres pel meu compte. A més a més, va tenir com a conseqüència que, seguint el suggeriment del meu avi i amb el seu ajut financer, gestionés per mi mateix la petició a l'amo de la llibreria —que era conegut del meu avi— dels 29 números primers: així, doncs, al cap de poques setmanes vaig poder-los comprar tots a la vegada. No cabia a la pell d'alegria! No

és estrany, doncs, que una aventura culminant, la de la batalla del Zaal, em quedés gravada a la memòria, no sols per l'interès que té en ella mateixa sinó, a més, per les iniciatives personals que va brindar-me.

1. DE PAGÈS IBER A PROSCRIT DE L'IMPERI ROMÀ

Per tractar sobre *El Jabato* des d'aquesta aventura extraordinària, crec que primer de tot caldria situar-la en l'espai i en el temps, a partir de les dades que ens n'ofereix la narració de Darnís i de Mora.¹

L'època correspon als inicis de la persecució del cristianisme, segons se'ns diu en la introducció del primer episodi (1: ep. 1, p. 1, intr.); en un episodi força més tardà sabrem que correspon al regnat de l'emperador Neró (1: ep. 38, p. 10, vinyeta 2). Més endavant intentaré, en la mesura que sigui possible, concretar en quins anys del segle I de la nostra era es pot suposar que es produeixen tots els esdeveniments que tenen a veure amb l'aventura de la batalla fictícia del Zaal.

Localització geogràfica. Des del punt de vista geogràfic, la localització correspondria a un indret de la costa del nord d'Àfrica,² allí on s'havia assentat anteriorment la històrica Cartago: «en territori africà d'influència cartaginesa», segons que diu el mateix Jabato (1: ep. 27, p. 1. v. 1), és a dir, l'actual Tunísia.

¿I com arriba El Jabato, un iber, d'Hispania fins a l'Àfrica? Per dilucidar-ho, haurem de remuntar-nos a l'inici de la sèrie, és a dir, a la

1. Franc Darnís i Víctor Mora, *El Jabato (Superaventuras)*, Barcelona: Editorial Bruguera, 1958-1966.

2. Així era com anomenaven els romans l'antiga zona d'influència de Cartago després de la seva destrucció i reconstrucció posterior com a ciutat romana (vegeu el mapa que hi ha a A. Montenegro, «Augusto y su tiempo. 44 a. de C.-14 d. de C.», dins *Gran Historia Universal* (dir. C. Moretón i A.M. Sanz) (31 vol.), Madrid: Club Internacional del Libro, 1986, vol. IX, p. 226).

mateixa Ibèria. Sabem que, com els seus creadors, El Jabato és d'aquestes terres iberes. El mateix Mora reconeix, en el pròleg a la reedició oficial d'Ediciones B, que a part de la influència que va rebre de les lectures pròpies dels joves de l'època, es reflecteix en *El Jabato* la seva pròpia situació en aquells moments, quan estava exiliat per motius polítics a causa de ser militant d'esquerres en ple franquisme.³

Però, ¿de quin indret de la vasta regió cultural ibera és exactament? La narració no ens ho indica d'una forma expressa. S'ha dit que era de l'actual comarca del Maresme, la capital de la qual és Mataró (la *Iluro* romana): seria, doncs, laietà. Desconec d'on sorgeix aquesta informació, si va donar-la el mateix Mora o va ser una deducció particular. Podria basar-se en l'explicació que figura en el cartutx d'una vinyeta en la qual El Jabato i Zoni, la filla de l'«Escorpión», es troben a alta mar enfrontats a un parell de taurons. Ell l'ha salvat d'un incendi en la nau del seu pare i tots dos junts han saltat a l'aigua. El Jabato, després d'haver ferit un dels esquals, fa fugir l'altre espantant-lo amb vibracions sonores que produeix amb la boca. Al cartutx s'explicita que té coneixement d'un truc com aquest perquè és «fill d'una terra marinera» (1: ep. 9, p. 1, v. 4). Malgrat la pista que es dona en aquesta vinyeta, no crec que calgui que El Jabato sigui de terres laietanes. A parer meu, hem de buscar en una altra zona no gaire remota, però sí més allunyada de la costa. Anem doncs a l'inici del relat de les seves aventures.

La narració de les aventures d'El Jabato no podria començar millor. La primera vinyeta (1: ep. 1, p. 1, v. 1) podria ser perfectament el fons dels títols de crèdit d'un «pèplum» de gran superproducció titulat precisament *El Jabato*. Una centúria romana, amb pas vigorós però distès i displicent, remunta un camí entre turons i penyals de bosc menut. Entre la infanteria hi ha algun cavaller

3. Franc Darnís i Víctor Mora, *El Jabato (Superaventuras)*, reedició facsímil, Barcelona: Ediciones B, 1992.

i una llitera portada per esclaus, amb una dona reclinada a l'interior.

Podria ser molt bé que, després d'aparèixer el rètol del director del film, aparegués a l'escena allò que constitueix la segona vinyeta: dos personatges, l'un a cavall, Marc, el general comandant de la centúria, i l'altre la dama de la llitera, una joveníssima i bonica Clàudia. Aquesta li pregunta per què ha fet que s'avancés un explorador. La resposta de Marc ja ens predisposa contra ell: li diu que, ja que li han ordenat d'escortar-la fins a la costa, ell pretén aprofitar el viatge per incrementar la seva pròpia fortuna. Mentre conversen, torna l'explorador i li confirma al general que, més enllà d'unes penyes que li senyala, hi ha justament el que ell volia. La composició que Darnís ha fet de la pàgina és magnífica: ens amaga de què va aquest inici de plantejament i, per saber-ho, hem de girar el full. Aquesta forma narrativa és molt corrent en aquest historietista. Sap mantenir la tensió de la narració, que no resol fins que s'ha passat la pàgina. Demostra una comprensió i una coordinació molt bona amb el guionista, cosa que admet el mateix Mora en el pròleg abans esmentat de la reedició facsímil oficial.

A la primera vinyeta de la segona pàgina (1: ep. 1, p. 2. v. 1) apareix per primer cop el nostre

amic, a qui no coneixem encara, que treballa de pagès; no el veiem amb aparells de pesca, sinó amb instruments de conreu, una arada tirada per un parell de bous. Per molt que visqués prop de la costa, la seva feina no té res a veure amb el mar. El seu treball és el cultiu i la sembra, i sembla que en terra de secà.

Cristianisme. Ildir, l'home que sembla l'amo o el capatàs, s'alarma quan els avisen de la proximitat dels romans, però el jove a qui anomenen «El Jabato, pel seu valor i força», segons ens informa el cartutx de la vinyeta 3 (1: ep. 1, p. 2, v. 3), intenta tranquil·litzar-lo sense aconseguir-ho. El grup és cristià: «homes de pau», li diu El Jabato a Ildir (1: ep. 1, p. 2, v. 2); «ens odien precisament perquè som cristians», li aclareix aquest darrer (1: ep. 1, p. 2, v. 3).

No hi ha constància històrica que el cristianisme hagués arribat a la península ibèrica sinó a finals del segle II i aquestes dades encara són massa imprecises, i a més no va fer-ho via nord d'Àfrica com s'ha pretès, ni per cap «missioner determinat».⁴ L'evangelització de sant Jaume i els barons apostòlics no són més que tradicions llegendàries. Hi ha constància històrica del desig de Pau de Tars de viatjar a Hispània, segons escriu en una de les seves epístoles, però tot i que sigui

4. J.M. Roldán, *La España romana*, Madrid: Historia 16, 1986, Biblioteca Historia 16, 7, p. 178-179.

versemblant no pot provar-se que fes aquest viatge, i si el va fer, «els resultats devien ser molt pobres, per no dir nuls, fet que contradiu la manera d'actuar del gran missioner»,⁵ que acostumava a fundar comunitats amb les quals mantenia després una relació epistolar o tornava a visitar. La que llavors era, en els inicis de la segona meitat del segle I, una incipient secta judaica d'inspiració i vocació hel·lènica, va començar arrelant, sobretot, en ciutats orientals del món grecoromà; també hi havia una comunitat, per bé que poc organitzada, de cristians a Roma,⁶ que era el centre de l'orbe conegut, però no al camp i menys encara en un lloc tan occidental com la península ibèrica. Es creu que el cristianisme va començar a arribar al llevant peninsular per via marítima.⁷ Les primeres dades segures que hi ha cristians a la zona catalana no s'obtenen fins a mitjan segle III (any 259, martiri de sant Fructuós, bisbe de Tarragona). Aquests cristians primitius són grups que podien estar formats per un petit nombre de gent humil i d'esclaus «d'àmbit exclusivament urbà». L'inici de la cristianització en l'àmbit rural d'aquesta zona no pot situar-se fins a finals del segle IV.⁸

Que Mora fes cristià El Jabato, ja des de bon començament, en terra ibèrica, és una concessió a l'època en què va desenvolupar-se el guió. Aleshores, no sols pel nacionalcatolicisme que dominava sociològicament Espanya sota el règim franquista, sinó també a tot l'occident capitalista, ser creient tenia un valor afegit en contra del sistema oposat al qual s'enfrontava: ens trobem en plena Guerra Freda. Per tant, tal com ho veiem en innombrables pel·lícules de romans, els cristians eren els bons, enfront de la maldat i la depravació

dels idòlatres pagans que dominaven el món sota el jou de Roma. Els lectors segurament no haurien acceptat un heroi de religió animista o naturalista —com ho seria un iber no llatinitzat— ni la d'un seguidor de déus cartaginesos o grecoromans o d'una reelaboració sincrètica entre aquesta i una de les religions indígenes, com correspondria a un iber civilitzat o romanitzat, que és el que era sens dubte El Jabato.⁹ El seu company Taurus dóna mostres d'aquesta llatinització quan s'encomana a Júpiter o a les barbes de Senaquerib diverses vegades, sobretot quan comença una baralla.

Esclaus. La continuació del relat ens dóna a conèixer les pretensions de Marc: vol reduir a esclaus els camperols ibers amb qui ha topat i vendre-se'ls a una escola de gladiadors de Roma. Aquesta circumstància ens ofereix una bona oportunitat per explicar algunes coses. En èpoques de conquesta, la captura de presoners era una de les fonts principals d'obtenció d'esclaus. Però ens trobem en el regnat de Neró. La «pax augusta» impera a Ibèria. Feia ja decennis que s'havien acabat les rebel·lions. La instauració d'una bona política de romanització va començar a donar els seus fruits pocs anys després amb Vespasià, successor de Neró després de l'interregne de Galba. Els indígenes havien anat davallant dels llocs més alts per reintegrar-se a les terres cultivables i a les urbs de baix al pla i per llatinitzar-se a les escoles. En aquella època les fonts de proveïment d'esclaus eren certes àrees de l'orient mediterrani i a occident algunes províncies i «una part de l'àrea celta peninsular». Marc, doncs, cometia una il·legalitat. No tenia cap dret a emportar-se a la força un grup d'ibers que es dedicaven pacíficament a les seves feines del camp. El mateix Jabato intenta tranquil·litzar l'alarmat Ildir en aquest sentit (1: ep. 1, p. 2, v. 2). Tot plegat ens dóna la pista que, a causa de les intencions mesquines de Marc, la

5. M. Mayer, *Roma a Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya-ICEM, 1992, p. 118.

6. E. Trocmé, «El cristianismo, desde los orígenes al Concilio de Nicea», a *Historia de las Religiones Siglo XXI*, dir. H.-Ch. Puech (12 vol., 4ª ed.), Madrid: Siglo XXI, 1985, vol. IV, p. 262.

7. J.M. Salrach, *Història dels Països Catalans*. Dels orígens a 1714 (2 vol.), Barcelona: Edhasa, 1981, vol. I, p. 92.

8. *Ibidem*, vol. I, p. 114.

9. J.M. Roldán, *La España romana*, cit., p. 170 i ss.; i J. Santos, *Los pueblos de la España antigua*, Madrid: Historia 16, 1989, Biblioteca Historia 16, 17, p. 99.

comitiva no seguia una via romana principal sinó un camí secundari. Li hauria estat impossible al romà d'amagar el seu carregament en una via més concorreguda. ¿Quina via important podria haver evitat i quina podria haver estat l'alternativa escollida per portar Clàudia a la costa i de passada proveir-se d'un bon botí d'esclaus? Ens cal resseguir encara més el camí de la centúria comandada per Marc per treure'n alguna conclusió. Però abans deturem-nos en les escenes posteriors a la topada volguda dels romans amb els ibers, perquè porten com a conseqüència un fet fonamental en les aventures d'El Jabato que no és altre que el seu encontre amb Clàudia, la donzella romana.

Davant l'assassinat d'Ildir per part de Marc, per l'oposició del primer a entregar-se, emergeix en El Jabato la fúria de la indignació, i llavors s'enfronta sense armes amb els legionaris, cridant els altres ibers perquè el secundin. Es lamenta que no sigui per allí el seu amic Taurus (1: ep. 1, p. 4, v. 2). És la primera vegada que sabem de l'existència del que serà el seu company d'aventures. El Jabato aconsegueix una espasa i té el camí lliure per arribar al general Marc. Clàudia adverteix aquest darrer. La noia encara no sap a favor de qui anirà en el futur, i de moment es posa al costat dels seus. Marc ho hauria passat malament si no hagués estat perquè els soldats han aconseguit de reduir els pagesos i amenacen d'enfilar-los amb les seves llances si El Jabato no es rendeix; és ben segur que aquest podria haver donat el que es mereixia al miserable general i escapolir-se dels romans, però davant la situació dels seus companys es lliura. Mentre Caius, el lloctinent de Marc, el lliga de mans, el nostre amic adverteix la mirada de Clàudia i la interpel·la. És el primer contacte que tenen.

Clàudia decideix intervenir a favor d'El Jabato: a canvi de la llibertat de l'iber, li pagarà a Marc allò que el mestre de gladiadors n'hi donaria. El general romà s'hi oposa per raons estratègiques: és impossible alliberar-lo, d'ara endavant el rancor faria de l'iber un cap de guerrilles en un país que ha costat tant de sotmetre; a més a més, el

mateix orgull ferit d'El Jabato el porta a advertir-li a Clàudia que es guardi la seva generositat, perquè un iber no accepta la llibertat de part de ningú, sinó que la conquesta. És un discurset que lliga molt amb la manera oficial d'entendre el patriotisme en l'època en què va publicar-se *El Jabato*. La resposta de Clàudia és contundent: una bufetada tot dient-li: «*Insolent! Pagaràs car aquest menyspreu!*». És el primer contacte físic. A partir d'ara ja endevinem que aquests dos joves tenen un bon futur per endavant. És típic de Víctor Mora: també el capità Trueno ha de frenar l'agressivitat de Sigrid en la seva primera trobada. I què podem dir de la pàgina dibuixada per Franc Darnís: tota la seqüència s'hi inicia i s'hi resol (1: ep. 1, p. 6), per acabar amb El Jabato captiu sota la custòdia expressa de Caius i prosseguint el camí, juntament amb els seus companys també presoners. Novament el dibuixant ha donat mostres del seu excel·lent ofici d'historietista. Fa servir la primera fila de la pàgina per plantejar l'acció i l'acaba amb el rebuig d'El Jabato a l'ofertament de Clàudia.

La primera vinyeta de la segona fila determina la resolució de l'acció amb la contundent plantofada. Em sembla molt sàvia, aquesta distribució de les vinyetes: el pas de la mirada del lector de l'última vinyeta de la primera fila a la primera de la segona fila dóna el retard de temps suficient perquè es faci més real que mai la reacció de Clàudia a l'advertència d'El Jabato. Si les vinyetes s'haguessin dibuixat totes seguides a la mateixa fila, la seva immediatesa hauria restat tensió a la que calia per esperar la resposta de Clàudia al discurs d'El Jabato.

Després, a la pàgina següent, ens trobem en un nou escenari: «*Mentrestant, no gaire lluny d'allí...*», ens informa el cartutx de la primera vinyeta (1: ep. 1, p. 7. v. 1). El lloc i la representació gràfica ens donaran nous elements per intentar localitzar el territori al qual pertany El Jabato i pel qual discorre la centúria romana que escorta la Clàudia i ha capturat els camperols ibers.

En una zona boscosa, un forçut llenyataire proveït d'una destral enorme rep la visita d'un espantat pagès iber, esgotat de tant córrer. El llenyataire és Taurus. L'iber és un dels que eren al camp d'Ildir, que ha aconseguit burlar els romans i que s'ha trobat amb Taurus en un bosc no gaire llunyà. Aquest és informat del que ha passat i que també el seu amic El Jabato ha estat fet presoner.

Sense pèrdua de temps, Taurus arrenca a córrer amb la intenció d'alliberar el grup de pagesos de les mans dels romans. Cap al capvespre, espera emboscada la comitiva romana i els seus captius. Compta que passin per un congost amb la intenció de bloquejar-los el pas i atacar-los amb pedres enormes i així poder alliberar els seus. Malgrat la intervenció d'El Jabato, que lligat de mans ajuda el seu amic, l'intent fracassa i Taurus és capturat també davant l'alegria de Marc, que veu uns guanys fabulosos en la venda d'aquell llenyataire tan cepat.

Es fa de nit i decideixen acampar en un altiplà per tal d'aconseguir un millor punt de vigilància. Marc deu témer la possibilitat d'una incursió enemiga nocturna. Aquesta nit serà molt agitada. Clàudia, ja definitivament del costat d'El Jabato,

intenta alliberar-lo, però és descoberta per Caius, que, en ser atacat pel nostre amic, desperta tot el campament. S'enfronten Marc i El Jabato i aquest el guanya netament, però és reduït i assaquetat pels arquers romans (1: ep. 2). Clàudia, per evitar que Marc —ferit en el seu orgull per haver estat vençut per El Jabato— li doni un cop mortal, promet al general de casar-s'hi, accedint a la seva antiga i persistent pretensió, i així aconsegueix també que els romans curin El Jabato de les seves lesions. Passa la nit sense més incidents i l'endemà refan el camí «*i arriben poc després a la costa i embarquen en una trirrem cap a Roma*» (1: ep. 3, p. 2, v. 3).

El bressol d'El Jabato. Fins aquí tenim totes les dades que la narració ens ofereix sobre la geografia de la terra d'El Jabato i de l'itinerari seguit per aquest, captiu de Marc.

Si ens fixem bé en el paisatge descrit gràficament de l'indret on El Jabato exerceix el seu ofici de pagès i és capturat, es veu que és muntanyós però sense grans elevacions i que el camí va pujant de manera suau; hi ha el bosc on Taurus es dedica al seu treball de llenyataire i un congost on prepara l'emboscada amb la intenció d'alliberar El Jabato i els seus companys presoners. Més tard es

fa de nit i els components de la comitiva es veuen obligats a pernoctar en una zona que sembla elevada i fins l'endemà no arriben a la costa. El mar, doncs, és massa lluny perquè ens puguem trobar al Maresme; en aquesta comarca costanera amb prou feines hi ha muntanyes que la separin del mar. Hauríem de mirar cap a l'altre costat de la serra prelitoral catalana, a la Catalunya central, i pensar que la comitiva de Marc i els seus captius més aviat s'enfila pel vessant interior d'aquesta serralada. Un cop coronada, passen la nit en un altiplà situat a l'altre costat, el que davalla cap al mar, i l'endemà, en correspondència entre narració i geografia, atenyen la costa poc després. Però, ¿a quin nivell de la serralada prelitoral ens trobem?

Des d'aquest punt de vista, la comitiva prové de l'interior peninsular, probablement de la Lleida antiga (*Ilerda*), o fins i tot de més lluny, de la Saragossa romana (*Caesaraugusta*). D'Ilerda a la costa hi havia una calçada romana molt important que portava a la capital de la província, l'antiga Tarragona (*Tàrraco*), i una altra que, discorrent de manera més septentrional, portava a una altra ciutat important com era la Barcelona romana (*Bàrcino*).

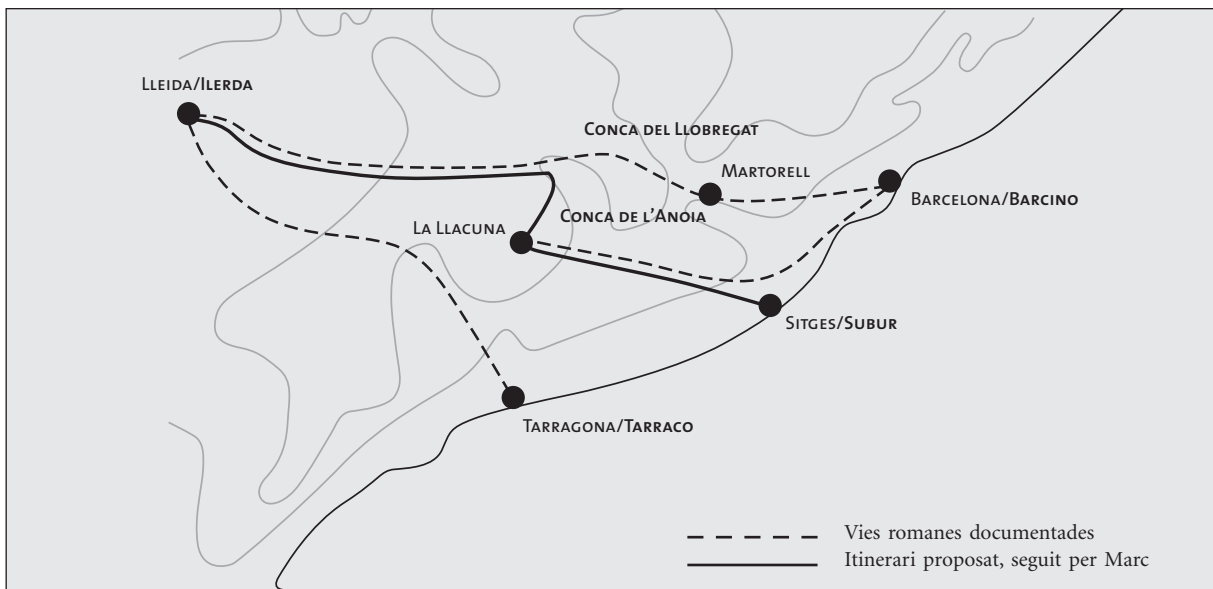
Les mesquines intencions de Marc li podien haver suggerit eludir la via principal d'Ilerda a Tàrraco a fi d'evitar testimonis indesitjables i escollir la que anava cap a Bàrcino, travessant així, després d'abandonar la ribera del Segre, els plans d'Urgell i continuar després per l'altiplà de la Segarra. El terreny que es descriu on s'inicia la narració, que sembla pujar lentament, amb muntanyes no gaire altes, que semblen que tinguin al voltant d'uns 500 metres, i que a mesura que van pujant d'altitud es cobreixen de bosc, em recorda a mi el territori que, després de davallar de la comarca segarrenca pel port de la Panadella, s'endinsa per la conca del riu Anoia. Després, si se seguís aquesta calçada, l'itinerari portaria a pujar una altra vegada pel pas del coll del Bruc, per baixar després ja cap a la conca del Llobregat i arribar a Martorell, on encara es conserva un pont per on passava la via Augusta, fins a Bàrcino.

Però semblaria també convenient que Marc volgués evitar Bàrcino. Coneixedor del terreny com demostra ser-ho, en arribar a la ribera del riu Anoia, afluent dret del Llobregat, potser va decidir travessar-lo, abandonant la via d'Ilerda a Bàrcino, per passar al vessant dret del riu en direcció sud. Allí el terreny és semblant al que es descriu en les vinyetes del primer episodi. Puja lentament per anar a buscar la serralada prelitoral, terra de secà on es cultiven des de temps molt antic el cereal, la vinya i l'olivera; a mesura que remunta el terreny, les muntanyes es tornen boscoses, cada cop amb més frondositat, formades per abundosos matolls, pins i alzines. En un d'aquests camps, Marc hauria trobat El Jabato i el seu grup, i en un dels boscos propers s'hi hauria trobat Taurus.¹⁰

Sembla que Marc coneix la regió i que sap que, en aquesta zona i una mica més al sud, en el vessant dret de l'Anoia, quan la serra prelitoral comença a elevar-se, hi ha una calçada romana de segon ordre que actualment s'aprecia en les fotografies aèries de la zona i que des del poble de la Llacuna passava a l'altre vessant de la serra, orientada ja cap a la costa, i seguint per l'actual comarca del Penedès, creuava la via Augusta a la Granada i després, travessant el massís del Garraf per Begues, portava fins a Bàrcino. Aquesta via és coneguda per «*La Carrerada*».¹¹ El coneixement de l'existència d'aquesta via podria ser el motiu pel qual el general romà es desviï de la calçada d'Ilerda a Bàrcino en el punt del riu Anoia més apropiat per anar a buscar la Carrerada, la qual, passant per la comarca del Penedès, va en direcció cap a la costa.

10. Vegeu els mapes de les calçades romanes i de l'altitud orogràfica de la costa del llevant peninsular mediterrani (A. Cabo, *Condicionamientos geográficos de la historia de España*, i M. Vigil, «Edad Antigua», a *Historia de España* Alfaguara (dir. M. Artola) (7 vol.), Madrid: Alinza Editorial-Alfaguara, 1976, vol. I, p. 317 i 35).

11. J. Maluquer, «Prehistòria i Edat Antiga fins al segle III», a *Història de Catalunya* (dir. Pierre Vilar (8 vol.), Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 420).

Croquis de l'itinerari suposat i seguit per Marc (elaboració pròpia)

Hem suposat que Marc no vol arribar a una ciutat important amb el carregament de presoners ibers. Per això ha de sortir novament dels camins marcats i, així, abans d'endinsar-se en les muntanyes del Garraf, decideix baixar, per rutes poc fressades, directament cap al mar. Prop d'aquesta zona hi havia l'antic poblat iber d'Olèrdola; segur que el romà procura passar-hi lluny o potser les seves precaucions de vigilància la nit abans podien explicar-se per la por que la notícia de la captura d'uns ibers hagués arribat al poblat i sofrissin l'atac dels seus habitants durant la nit.

Entre Bàrcino i Tàrraco, les fonts esmenten una ciutat costanera de l'època romana que no s'ha pogut localitzar amb certesa però que tradicionalment se situa en el poble de Sitges. Aquesta vila s'anomenava Subur. Des del sud, aquesta vila es troba immediatament abans de les escarpades costes del Garraf. Així, doncs, podria molt ben ser que fos a Subur, lluny dels ulls indiscrets no desitjats, on s'embarquessin tant el seguici de Marc com el seu carregament il·legal cap al port de Roma, cap a Òstia.

Ara ja hem suposat, a part de l'itinerari seguit per El Jabato, a quin territori iber pertany el nostre amic: a l'actual comarca d'Anoia, una mica més al sud d'on es pot passar el riu per un gual en direcció cap a la Llacuna. Aquesta zona pertany al territori ocupat antigament per la tribu iber dels lacetans, que es correspon amb les actuals comarques del Bages, el Solsonès, l'Anoia i la Segarra. El Jabato i Taurus, doncs, eren lacetans. En aquesta regió hi havia una ciutat, Sigarra, que no s'ha pogut localitzar amb seguretat però que es creu que és l'actual Els Prats de Rei, i és aquí on El Jabato i Taurus podrien haver adquirit el vernís de llatinització que tenien.

Sé que aquesta proposta és particular i que tothom pot intentar trobar-hi alternatives, però això només és un joc i cadascú és lliure d'acceptar-la o de buscar-ne alguna altra encara més idònia.

Via marítima cap a Roma. Continuem amb l'itinerari d'El Jabato. En aquella època, la travessia més favorable de Roma a la península consistia a anar vorejant la costa pel golf de Gènova i pel de Lleó i després baixar seguint la costa d'Hispania.

La travessia era facilitada pel corrent general del Mediterrani, que, després d'ascendir per la costa italiana i passar pels golfs, es fa sentir en la zona del cap de Creus, on es nota també el corrent del Roine formant el corrent de Catalunya fins que se'ls ajunta el vent de tramuntana que, portant cap al sud, s'endinsa en el mar en direcció a les illes Balears. Per aquesta ruta, seguint cap al sud, s'arribava a Cadis (*Gades*) en cosa de set dies.¹²

Però tots aquests avantatges es convertien en inconvenients per fer la ruta contrària, per la qual cosa l'opció més idònia era seguir la ruta d'alta mar: des de la costa es prenia la direcció de les Balears i després, per l'estret de Bonifacio, entre Còrsega i Sardenya, s'arribava a Òstia en uns sis dies, quan les condicions eren les adequades.¹³

Ja tenim, doncs, que El Jabato i els seus han arribat a Roma en cosa de vuit dies. Durant la travessia, Clàudia visita d'amagat el nostre amic, però Caius, el pèrfid lacai de Marc, ja s'encarrega d'informar-ne aquest darrer, que veu incrementar-se la seva gelosia.

Cristians i gladiadors. A Roma, el nostre heroi és portat, encara amb les ferides sense guarir, a l'escola de gladiadors de Fabius, el seu nou amo, on es troba també Taurus. Aquest nou escenari ens permet de trobar un lloc on El Jabato entra en contacte amb el cristianisme. Com hem dit, la nova religió es va estendre al principi entre les classes humils i els esclaus, de manera que és molt possible que entre els gladiadors o els seus servents hi hagués seguidors o coneixedors de la secta judeohel·lènica i que la seva moral més elevada fes efecte en El Jabato i en Taurus. La seva regla d'or i les seves sentències de tornar el bé per mal o d'oferir l'altra galta o d'estimar el teu enemic —inspirades en la filosofia cínica i estoica que pul·lulaven per l'hel·lenisme— i el principi de salvació individual de les religions populars llavors

en voga, que en unió sincrètica amb la mitologia hebrea eren els principis que els predicadors cristians donaven a conèixer, encaixaven perfectament amb la noblesa de cor dels nostres dos herois. Així, doncs, no és gens forassenyat suposar que llavors abracessin el cristianisme.

Era habitual que les matrones romanes fossin seguidores dels gladiadors que estaven més de moda. De manera que és segur que Clàudia devia continuar sent protectora d'El Jabato a l'escola de gladiadors i que devia arribar a conèixer, tot i ser de la noblesa, el contingut de l'esmentada religió, la qual cosa la portaria a ella i el seu pare, més endavant, a ser cristians (1: ep. 38, p. 9-10). Per cert, Víctor Mora va oblidar el nom que ja havia donat al pare de Clàudia al començament, *Fulvio Graco* (1: ep. 3, p. 8, v. 4) i n'hi va donar un altre després, *Publio Cecilio* (1: ep. 38, p. 10, v. 2-3).

El Jabato ja és un gladiador: vegem què podem treure d'aquest fet en la nostra recerca, en aquest cas cronològic. Es diu que, per convertir-se en gladiador, un aspirant necessitava un parell d'anys de dur entrenament. No sembla pas que el nostre amic necessités tant de temps per a l'aprenentatge, sobretot perquè Marc, a canvi que El Jabato morís com més aviat millor, torna a Fabius els diners que n'havia cobrat per ell. Fabius, doncs, li promet que no passarà dels propers jocs (1: ep. 3, p. 8).

El circ. No gaire més enllà, com a molt uns quants mesos, el cartutx de la vinyeta ens informa que «els nostres dos amics surten per fi dels soterranis

12. M. Mayer, *Roma a Catalunya*, cit., p. 92-93.

13. Vegeu el mapa de G. Barraclough, *El Mundo. Gran Atlas de la Historia* (8 vol.), Barcelona: Ebrisa, 1985, vol. II, p. 90.

del mestre de gladiadors... per anar a parar als del Colosseu!» (1: ep. 3, p. 8. v. 5). En realitat, en el regnat de Neró el Colosseu encara no estava construït. Van ser els Flavis, la dinastia que va substituir la Júlia, la de Neró, els qui van construir-lo. El possible circ al qual aniria a combatre El Jabato podria ser el Circ Flamini, on al novembre se celebraven els jocs plebeus (*ludis plebii*). No podia ser el Circ Màxim, ja que aquest tenia una línia, Spina, que el dividia en dues meitats, i això no apareix en la representació gràfica de la sèrie.

L'emperador. En aquesta vinyeta, Fabius convoca els gladiadors a armar-se per oferir a l'emperador «un espectacle inoblidable» (1: ep. 3, p. 8, v. 5). Aquí, una relliscada o una frivolitat de Mora dona a Roma un emperador que mai no va tenir: Sulla. Després que tingui lloc la batalla del Zaal és quan se'ns diu a la narració que l'emperador és Neró, com ja ho hem comentat abans (1: ep. 38, p. 10, v. 2). La trobada entre El Jabato i Clàudia, que es produeix després de l'esmentada batalla al campament d'Aureli el Cruel, s'esdevé prop d'un any després de la separació d'ells dos a Roma, segons conta la mateixa Clàudia (1: ep. 34, p. 6, v. 1), després de la rebel·lió dels gladiadors provocada pel nostre amic. El fet que presideixi els jocs una persona diferent de Neró ens permet especular que potser l'emperador no era a Roma durant aquells jocs. Un període en què Neró va ser fora de la capital de l'imperi va ser durant els Jocs Olímpics de l'any 66: l'emperador va assistir-hi, a Grècia, i va restar fora aproximadament un any i mig.¹⁴ De manera que això ens permet establir que els jocs en què intervé El Jabato són els de l'any 66 i molt possiblement els *Ludi Plebii* del novembre d'aquell any. Sulla podria ser un dignatari romà patrocinador d'aquests jocs en representació o no de l'emperador Neró.

14. C. Grimberg i R. Svanström, *Historia Universal Daimon* (dir. G.-H. Dumont) (12 vol.), Barcelona: Ed. Daimon, 1979, vol. 3, p. 265 i ss.

Localització cronològica. Si El Jabato es rebel·la a Roma l'any 66 i es troba amb Clàudia un any més tard al campament del vencedor de la batalla del Zaal, podem concloure que aquesta va tenir lloc l'any 67, encara dins el regnat de Neró, que no va ser abandonat pels pretorians i la seva cort, després de la revolta de Galba a les Gàl·lies, fins a l'any 68.

Teníem localitzada geogràficament la batalla del Zaal: a la zona de Cartago; ara ja la tenim ubicada cronològicament: l'any 67 de la nostra era. Ens falta resseguir l'itinerari que porta El Jabato i Taurus a l'escenari de l'esmentada batalla. De moment ens trobem a Roma, on, després de l'inici de la lluita al circ, aconseguix que els dos bàndols en pugna se li uneixin per fugir de la capital de l'imperi. Enrere ha deixat Clàudia, després de derrotar Marc en una lluita singular i de no poder-ne impedir la mort, malgrat els seus intents inútils per salvar-lo de morir devorat pels cocodrils de la piscina del circ. Clàudia vol seguir-lo, però el nostre amic la convenç que amb ell, d'ara endavant un proscrit, perdria els privilegis i el benestar de patricia romana. Cal que esperin temps millors (1: ep. 5, p. 9, v. 3 i 4).

La sortida dels rebels de Roma és seguida per Caius, desitjós de venjar la mort del seu general. Quan els fugitius s'adonen que són perseguits, El Jabato dona l'ordre de dispersió i desitja sort als seus companys d'armes. «La tindran, Jabato... Són forts i ara han tastat el gust de la llibertat... No els agafaran!», li diu Taurus mentre fugen tots dos junts i apareix sobreimpressionat el subtítol de FI. És un bon final, obert a d'altres episodis, d'aquesta superproducció que hem suposat al principi.

2. ENTRE DUES DONES

El desig d'El Jabato i Taurus és tornar a Ibèria, però el seu destí es torçarà, com va passar amb Ulisses, víctima dels capricis dels déus i de les bruixes que van endarrerir moltíssim el seu retorn a Ítaca. Així, doncs, El Jabato també sucumbirà a l'embriex d'una bruixa, que sabrà tocar la fibra noble del seu cor i el seu desig de justícia i així portar-lo a la seva pròpia odissea. És el cicle que ara revisarem, el que marcarà l'itinerari que el portarà per fi fins al Zaal.

Com ja hem fantasiejat en la secció anterior, un segon lliurament per a la gran pantalla podria narrar aquesta etapa. Faria de farciment entre la primera que ja hem vist i la tercera, la batalla de Zaal, on es tanca el cicle. La primera és la de la forja d'un heroi i la seva nova situació; la tercera, el retrobament dels personatges, que porta a l'intent fallit de retornar tots tres a Ibèria. Aquesta segona tindria com a objecte consolidar definitivament el personatge com a heroi, juntament amb el seu amic i company, i refermar sòlidament que Clàudia és la seva dama. Podria titular-se «*L'odissea d'El Jabato*», així, d'una manera genèrica, tot i que em semblaria millor el que he donat a aquesta secció: «*Entre dues dones*», perquè és més correcte i cenyit a un tema que queda com a fons determinant almenys en la primera meitat d'aquesta narració. Em refereixo al repte que podria suposar la companyia d'Àdua i Zoni respecte a la relació d'El Jabato amb Clàudia, més en la voluntat d'aquelles dues que no pas en la d'El Jabato, ja que aquest, heroi d'una sola peça, no sembla ni adonar-se'n; només Taurus adverteix alguna vegada a les noies en el sentit que tinguin present que el cor de l'home que desitgen ja pertany a una altra dona. Els crèdits d'aquesta segona part lliscarien sobre un fons en el qual dos genets cavalquen a galop tirat perseguits per hosts romanes. Són El Jabato i Taurus, separats ja dels seus antics companys de circ; els romans són els soldats dirigits per Caius, que té la fal·lera de perseguir El Jabato mogut per la set de venjar

el seu general i també de guanyar la recompensa que Sulla ofereix per la captura de l'agosarat gladiador rebel. Els títols sobreimpressionats s'acaben en el moment en què, en penetrar dins un bosc, els soldats els atrapen perquè el cavall de Taurus ensopega i obliga els dos amics a deturar-se. La lluita que es produeix tot seguit és observada per una dona bella i enigmàtica: és Àdua, l'egípcia.

Tots sabem el que passa. Àdua, satisfeta amb la forma de lluitar dels dos amics, els ajuda a alliberar-se dels romans i, inconscients a conseqüència de la lluita, els porta a la seva nau ancorada prou lluny de Roma per no ser molestada. L'advertència del lloctinent d'Àdua, N'Waki, a aquesta, ens fa sospitar que no és tan bona com la pinten. En efecte, quan El Jabato, ja recuperat i després de l'intent d'agressió de N'Waki, decideix abandonar el vaixell, Àdua li demana que begui d'una copa que li ha preparat. El nostre amic, malgrat que és avisat per Taurus, hi accedeix en agraïment perquè els ha salvat dels romans. El Jabato beu, cau inconscient i somia. En el somni veu Clàudia i unes altres dues dones ofertes en sacrifici a un drac. En despertar-se, Àdua el convenç que no és cap somni, sinó que aquests sacrificis es realitzen en una illa llunyana, la de Kraan, i que el necessita a ell per acabar amb una monstrositat com aquella. Sense dubtar-ho, El Jabato es posa a disposició de l'egípcia per ajudar-la en aquesta missió. N'Waki se'n riu, burleta, d'amagat dels nostres amics i li pregunta a Àdua què dirà El Jabato quan s'assabenti que a ella l'únic que li interessa és el tresor que es guarda a l'illa (1: ep. 6 i 7).

L'Atlàntida. Tenim un altre viatge en perspectiva, de la costa italiana a la misteriosa illa de Kraan. Sempre havia pensat que es trobava al Mediterrani oriental. És una illa volcànica; les illes gregues són volcàniques i n'hi ha una que té una certa significació: Santorini. L'illa de Kraan m'ha evocat sovint una altra illa llegendària, l'Atlàntida, i els historiadors creuen que el cataclisme que va sofrir l'illa de Santorini, a mitjan segon mil·lenni abans de la nostra era, té alguna relació amb el

sorgiment de la llegenda de l'Atlàntida¹⁵ i amb el declivi de la civilització minoica de l'illa de Creta. També la presència del vaixell d'*El Escorpión*, un navili pirata persa, contribuïa que pensés que el Kraan era a l'orient mediterrani. Però això no és possible.

Quan els nostres amics i Àdua han estat capturats per El Escorpión en el moment que fugien del volcà en explosió de Kraan, el terratrèmol marí que es produeix amb l'enfonsament cataclísmic de l'illa arrossega el vaixell d'El Escorpión durant hores i hores fins a uns esculls que hi ha vora la costa tropical africana (1: ep. 13, p. 7, v. 6), on hi ha un bosc selvàtic. La costa mediterrània africana no té selva. A l'orient, el mar estava tancat en l'època d'El Jabato —no s'havia construït el canal de Suez— i en cap moment de la narració del viatge a Kraan no es parla que travessessin per terra cap al mar Roig. I encara que fos així, i arribessin a l'Índic, on també era molt factible trobar una nau persa, la costa tropical africana en aquest lloc és més pròpia de la sabana que no pas del bosc tropical, que es troba a la costa occidental de l'Àfrica: així, doncs, hem de mirar cap a occident. I vet aquí que de nou em sorgeix aquesta associació de l'illa de Kraan amb l'Atlàntida, no la real, sinó aquella que la llegenda situa més enllà de les columnes d'Hèrcules, enmig de l'Atlàntic. No dic que la illa de Kraan fos l'Atlàntida, sinó que els nostres amics van prendre direcció oest cap a on la llegenda situava l'Atlàntida imaginària. De la costa italiana, no gaire lluny de Roma, van passar entre Sardenya i Sicília i, seguint una vella ruta comercial cartaginesa paral·lela a la costa nord-africana i al sud de la península ibèrica, van travessar les columnes d'Hèrcules o estret de Gibraltar i, en lloc de continuar fins a Gades, segurament van agafar la ruta cap a l'oest i després cap al sud, seguint la costa atlàntica africana.

15. I. Rézanov, *La Atlántida: ¿una fantasía o una realidad?* (trad. i ampl. K. Steimberg), Moscou: Editorial Mir, 1991, i J.V. Luce, *El fin de la Atlántida*, Barcelona: Ed. Destino, 1975.

Les illes de l'Atlàntic també són volcàniques, procedents de la dorsal oceànica que separa les plaques tectòniques d'Amèrica de les d'Àfrica i Europa.¹⁶ Kraan podria trobar-se entre aquestes illes, en direcció sud, cap a les illes de Cap Verd. El terratrèmol marí els devia portar, doncs, a la costa occidental africana, a terres gambianes o senegaleses. En aquestes terres tindria lloc l'aventura dels homes lleopards i les altres d'aquest períple.

També en aquestes aventures quedaria clar que el nostre heroi, malgrat trobar-se entre dues dones excepcionals, tindria la romana Clàudia com a parella, i això sense assabentar-se de la pugna que hi havia hagut entre totes dues.

Un altre fet important forma part dels preliminars de l'aventura del Zaal: és la captura de Taurus per part dels cartaginesos, que obligarà El Jabato a anar-lo a cercar per alliberar-lo.

En aquest segon episodi cinematogràfic que estem imaginant, la FI podria ser una seqüència semblant a la vinyeta en què el nostre amic contempla el desert que ha de travessar per arribar a territori cartaginès (1: ep. 26, p. 7, v. 5).

3. LA BATALLA DEL ZAAI

Ja tenim el que ens interessava sobre l'aventura de la batalla del Zaal. La cronologia: any 67, al final del regnat de Neró. La geografia: el nord d'Àfrica, en l'actual costa de Tunísia. I l'itinerari seguit pel nostre heroi per arribar-hi: Roma, ruta marítima cap a les Columnes d'Hèrcules o estret de Gibraltar, Atlàntic nord-oest africà, costes de Gàmbia o el Senegal i desert del Sàhara.

En aquesta aventura es produeix el retrobament amb Clàudia, un any després de la fugida de Roma com ho diu la mateixa jove (1: ep. 34, p. 6, v. 1), l'alliberament de Taurus i l'adopció de la

16. *Selecciones de Scientific American. Deriva continental y tectónica de placas*. Madrid: H. Blume Ediciones, 1974.

indumentària definitiva per part del nostre amic: la cota de malles del general cartaginès Cartal.

La impossibilitat de tornar a Roma, com ho pretenia Clàudia, a causa de la persecució cristiana —secta a la qual també ella s'ha adherit—, farà que hagin d'enfrontar-se a una vida d'aventures sense parió.

Així, doncs, el tercer lliurament de la producció cinematogràfica que hem simulat dóna per acabada la saga.

JOAN VILANOVA I BASAS (Igualada, 1950 - Olot, 2008) era llicenciat en Medicina i Cirurgia (1974) i especialista en anestesiologia i reanimació. Resident durant molts anys a Olot, va ser col·leccionista de tebeos. Home essencialment bo i de moltes inquietuds, ha deixat un record perenne entre nosaltres.